

STJEPAN STIPANOVIĆ, MARKO TROGRLIĆ
**ODABRANI NAGLASCI ANTE TRUMBIĆA O
HRVATSKIM POLITIČKIM PRAVIMA.
NACRT ZA JEDNU SINTEZU ¹**

UDK: UDK 32-05Trumbić, A.
342.22(497.5)“19“
Primljeno: 25. 2. 2024.
Prihvaćeno: 4. 3. 2024.
Pregledni rad

Stjepan Stipanović
(Podstrana)
Marko Trogrlić
Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Splitu
stjepan.stipanovic22@gmail.com; mtrogrlic@ffst.hr

U Hrvatskoj je živ osjećaj, živa svijest narodne i političke individualnosti.

A. Trumbić

U ovome se radu nastoje prikazati odabrani Trumbićevi naglasci o hrvatskome državnom pravu, pravu na samoodređenje, pravu na vlastitu državu te pravu na vlastiti jezik i kulturu. Trumbić o njima progovara u različitim razdobljima svoje duge i bogate političke karijere, a često i kao kreator ključnih politika u hrvatskoj politici. U dvjema različitim državama, različito je bio suočen s nužnošću artikulacije svojih pogleda i svojih naglasaka o političkim pravima hrvatskoga naroda. Njihovim sintetskim prikazom u ovome radu nastoji se, uzevši u obzir svu širinu i kompleksnost Trumbićeve političke misli, stvoriti okvir za jednu širu historiografsku pa i politološku sintezu političkih i političko-pravnih Trumbićevih refleksija.

Ključne riječi: Ante Trumbić, hrvatsko državno pravu, samoodređenje, nacionalna država, nacionalni jezik, kultura.

¹ Rad je skraćena te ponešto dopunjena verzija diplomskoga rada Stjepana Stipanovića pod naslovom *Hrvatski narod i njegova prava u političkoj misli Ante Trumbića. Pokušaj sinteze*, a koji je napisan pod mentorstvom prof. M. Trogrlića te obranjen na Odsjeku za povijest 16. rujna 2022.

UVOD

Allan John Percival Taylor u svojoj *Habsburškoj monarhiji* piše da su »Hrvati, po svom sitnom plemstvu i po niti historijskog kontinuiteta, zadržali određen aristokratski duh (...)«.² Argumentom historijskoga kontinuiteta poslužiti će se i hrvatski političar Ante Trumbić u demantiju engleskome listu *Manchester Guardianu* 30. rujna 1935. godine.³ U tome tekstu Hrvate opisuje kao historijski narod sa svojom političkom i kulturnom prošlošću. Hrvati su od desetoga stoljeća i nezavisnoga kraljevstva, prema Trumbiću, čuvali svoju nacionalnu i državnu individualnost. Politički kontinuitet, istaknut će, odraz je samosvijesti o vlastitoj posebnosti: »Sačuvali su [Hrvati] svoju nacionalnu i državnu individualnost kroz vijekove; čak i u ustavu Austro-Ugarske Hrvatska je bila priznata kao politička nacija.«⁴ Trumbiću su Hrvati, unatoč neostvarenju cjelovitoga nacionalnog ujedinjenja u vlastitu nacionalnu državu, već tada imali elemente ostvarene političke nacije.⁵ Hrvatski se narod razvijao u »atmosferi zapadne Europe i direktno pod uticajem načela francuske revolucije.«⁶ Taj je razvoj, aktivnim sudjelovanjem u renesansi, najznačajnijem periodu europske civilizacije prema Trumbiću, višestruko oblikovao Hrvate:

»Hrvati su bili aktivni uradnici za vrijeme Renesanse, koja jedanašnju civilizaciju. Dokaz su tomu veliki hrvatski slikari, kipari, naučenjaci u Italiji, kao i mnogobrojni umjetnički spomenici hrvatskih majstora po hrvatskim zemljama, osobito po današnjoj Dalmaciji, u kojoj se rodila naša država 'Regnum Croatiae' i bujno procvata. Ovamo spada i naša književnost, pisana hrvatskim narodnim jezikom još pred više stoljeća. I danas ima hrvatskih umjetnika u svim redovima svjetske umjetnosti. Hrvati su stoga

² Allan John Percival Taylor, *Habsburška monarhija 1809. – 1918*. Zagreb: Znanje, 1990, str. 41.

³ Demant dr. Ante Trumbića odnosi se na članak pod imenom »The Croats and Yugoslavia« objavljen u listu *Manchester Guardian* 30. rujna 1935. godine. (Ante Trumbić, »Elaborat o hrvatskom pitanju«, *Izabrani politički spisi*, ur. Tihomir Cipek, Zagreb: Golden marketing i Narodne novine, 1998: 257.

⁴ Ljubo Boban, »Geneza, značenje i odjek Zagrebačkih punktacija.« *Časopis za suvremenu povijest* 3/1 (1971): 163.

⁵ Ante Trumbić, »Elaborat o hrvatskom pitanju«, u: Ante Trumbić. *Izabrani politički spisi*, ur. Tihomir Cipek. Zagreb: Golden Marketing i Narodne novine, 1998: 259–260.

⁶ Ante Trumbić, »Govor na skupu Hrvatske zajednice u Zagrebu 10. lipnja 1923. godine«, u: Ante Trumbić. *Izabrani politički spisi*, ur. Tihomir Cipek. Zagreb: Golden Marketing i Narodne novine, 1998: 238.

jedan HISTORIJSKI NAROD sa svojom političkom i kulturnom prošlošću i to jedan od najstarijih u Evropi.«⁷

Ipak, smatrao je da je takav razvoj Hrvate i odijelio od ostalih južnoslavenskih narodā stvorivši prepreke kulturnome zbližavanju južnoslavenskih narodā prema talijanskome modelu:

»Kad je pred sedam vjekova genij Dante Alighieria stapao Italiju u jednu duševnu cjelinu, njegov glas u ono doba bijaše glas vapijućeg u pustinji, ali kulturni razvoj kasnijih vjekova na apeninskom poluotoku ostvario je njegovu zamisao i učinio božanskog pjesnika otcem i osnivačem talijanske knjige i uljudbe.«⁸

Slobodu je dakle, prema Trumbiću, valjalo izgraditi, prvo kulturno pa onda i politički. Unatoč bogatstvu duha i napretku koje su imale talijanska i njemačka kultura, Trumbić je smatrao da je upravo taj »prekomjerni utjecaj« bio politička prepreka slobodi hrvatskoga naroda. Istaknut će glede toga:

»Slavenski element na našem jugu pociepan u male kulturne skupine, izložen je po naravnim prilikama prekomjernom utjecaju velike kulture tudjih narodnih tipova; dočim okupljen u jedinstvenom pregnuću narodne duše osovio bi se na vlastite noge i dao bi svietu golemih proizvoda svoga duha, svoje ćudi, svog sobstvenog bića.«⁹

U razmatranju su »svog sobstvenog bića« i »osovljavanja na vlastite noge« posebno zanimljivi snažni naglasci iz Trumbićevih političkih artikulacija i to naglasci o hrvatskome državnom pravu, o pravu na samoodređenje, o pravu na vlastitu nacionalnu državu te, konačno, o pravu na vlastiti jezik i kulturu. Valja ih razumjeti u širini Trumbićeva višedesetljetnoga i kompleksnoga političkog djelovanja te njegovih ambivalentnih političkih poteza kojemu je svakako ishodišna točka djelovanja pripadnost pravaštvu kao modernoj političkoj ideologiji čiji je cilj bio ostvarivanje što veće samostalnosti naroda kojemu je pripadao. U tome se dugom hodu, poput Mihovila Pavlinovića, njegovoga velikog pret-hodnika u dalmatinskoj i hrvatskoj politici, od svojega pravaškog ishodišta do

⁷ Ante Trumbić, »Elaborat o hrvatskom pitanju«, u: *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, ur. Tihomir Cipek. Zagreb: Golden Marketing i Narodne novine, 1998: 260.

⁸ Ante Trumbić, »Govor u povodu smrti Josipa Jurja Strossmayera održan u Općinskom kazalištu u Splitu 14. travnja 1905. godine« u: Tihomir Cipek (ur.), *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, Golden Marketing, Zagreb, 1998, str. 76.

⁹ Ibid: 75.

zastupanja jugoslavenstva i narodnoga jedinstva, vratio konačno svojim političkim korijenima i misli onoga od kojega su obojica učili – Ocu Domovine koji je, kako je priznao Pavlinović, »najbolje pogodio, kad je kroz pometnje preranog jugoslavenstva i mimo krparije srbo-hrvatstva iznio zastavu hrvatsku« oslonivši se na hrvatsko državno pravo.¹⁰

O HRVATSKOME DRŽAVNOM PRAVU

Hrvatsko državno pravo definirano je kao »skup pisanih i običajnih pravnih pravila koja su se odnosila na ustrojstvo i funkcije institucija javne vlasti u Hrvatskoj i posebice na državnopravni položaj Hrvatske u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu i Habsburškoj Monarhiji.«¹¹ Njime se dokazivao kontinuitet višestoljetne hrvatske državnosti. Zahvaljujući održavanju svijesti o navedenim pravima i njihovome sintetiziranju, mnogi će se hrvatski političari koristiti hrvatskim državnim pravom kao temeljnim argumentom u ostvarenju hrvatskih narodnih ciljeva. Među njima je svakako i Ante Trumbić.

Trumbić je Hrvatsku smatrao ustavnom državom od najranijega srednjeg vijeka u kojoj se vlast obnašala »zakonitim sudjelovanjem narodnog predstavnništva.«¹² Hrvati su, smatra, imali izbornu prijestolje još od vremena vladara iz narodne dinastije. Kao što su birali vladare iz domaćih redova, tako su u njihovome nedostatku prihvaćali »tudje dinastije« i tako se povezivali s drugim narodima. »To je« – istaknut će Trumbić – »trajalo od 1102. do 1918. godine.«¹³ Izrazito je važna 1102. godina. To je godina kada se utanačila *Pacta conventa* koju je Trumbić smatrao jamcem potpune hrvatske državne nezavisnosti.

¹⁰ Nikša Stančić, »'Hrvat i katolik': politička misao Mihovila Pavlinovića«, u: *Mihovil Pavlinović. Izabrani politički spisi* (izbor i uvodna studija: Nikša Stančić), Zagreb: Golden Marketing i Narodne novine, 2002: 69. Za temeljitije poznavanje Trumbićeva djelovanja 1930-ih godina, vidi također: Stjepan Matković - Marko Trogrlić, »Trumbićeva povijesna značenja i objavljivanje njegovih bilježaka«, u: Stjepan Matković - Marko Trogrlić (prir.), *Političke bilješke Ante Trumbića 1930.-1938.*, sv. I. Hrvatski institut za povijest – Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Splitu, Zagreb – Split 2019., str. 7–35.

¹¹ Hrvatsko državno pravo. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, 2013. – 2024. <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/hrvatsko-drzavno-pravo>>. (pristupljeno 1. 3. 2024.).

¹² Ante Trumbić, »Iz mojih političkih uspomena. Suton Austro-Ugarske i Riječka rezolucija«, u: *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, ur. Tihomir Cipek. Zagreb: Golden Marketing i Narodne novine, 1998: 118.

¹³ Ibid: 118.

Potvrdu tome pronalazi u činjenici da su Hrvatska i Ugarska između 1102. i 1526. u nekoliko navrata imale različite vladare. To se prvi put zbilo nakon smrti ugarskoga kralja Andrije III. kada su Hrvati za kralja izabrali Karla Roberta dok »je Ugarska izabrala češkog kralja Venceslava.«¹⁴ Drugi se put to dogodilo kada su Hrvati, koji nisu priznavali žensko naslijeđe, odabrali za kralja Karla Dračkoga 1396. godine. Hrvati su za kralja izabrali Ladislava Napuljskoga dok je u Ugarskoj vladao Sigismund, a poslije i Matijaš Korvin. Ponovno su se dvije Kraljevine ujedinile u osobi vladara za vladavine Vladislava II. »da bi združene, sve kraljevine pod istim žezlom, uzmogle zajedničkim silama odoliti otomanskoj sili.«¹⁵

Trumbić nalazi dovoljan dokaz hrvatske državnosti u odnosu na Ugarsku u raščlambi povijesti hrvatskih i ugarskih kraljeva. Unatoč odbacivanju vjerodostojnosti famozne bilješke o ugovoru ugarskoga kralja Kolomana s predstavnicima dvanaest rodova hrvatskoga plemstva poznate pod imenom *Pacta conventa*¹⁶ i tvrdnjama da je to običan ugovor kralja i feudalaca, dovoljan broj različitih vladara potvrđuje tvrdnju da je Hrvatska samostalno birala svoje vladare. Hrvatska je na Saboru u Cetingradu 1. siječnja 1527. odabrala mušku lozu dinastije Habsburg za svoje vladare dok je novim ugovorom 1712. »Hrvatski sabor u zgradi današnjeg nadbiskupskog dvora u Zagrebu, priznao pravo nasljedstva i ženskoj lozi Habsburga.«¹⁷ Vladavina Habsburgovaca, naglasit će Trumbić, trajala je u Hrvatskoj do suverene odluke Sabora kojom je 29. listopada 1918. razriješio državnopravne veze i istupio iz zajednice podunavskih naroda. Trumbić je tu odluku popratio riječima: »Ad impossibilia nemo tenetur!«¹⁸ Taj je akt bio kraj epohe koja je počela »suverenom odlukom hrvatskog naroda« 1102. i isto tako završila 1918. godine.¹⁹ Iz perspektive hrvatskog naroda, tâ se

¹⁴ Ibid: 118.

¹⁵ Ibid: 119.

¹⁶ *Pacta conventa*. *Hrvatska enciklopedija*«, mrežno izdanje. Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/pacta-conventa>>. (pristupljeno 2. 3. 2024.)

¹⁷ Ante Trumbić, »Iz mojih političkih uspomena. Suton Austro-Ugarske i Riječka rezolucija«, u: *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, ur. Tihomir Cipek. Zagreb: Golden Marketing i Narodne novine, 1998: 119.

¹⁸ U hrv. prijevodu – Nitko se ne drži nemogućeg! (Ante Trumbić, »Iz mojih političkih uspomena. Suton Austro-Ugarske i Riječka rezolucija«, u: *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, ur. Tihomir Cipek. Zagreb: Golden Marketing i Narodne novine, 1998: 116.)

¹⁹ Ante Trumbić, »Iz mojih političkih uspomena. Suton Austro-Ugarske i Riječka rezolucija«, u: *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, ur. Tihomir Cipek. Zagreb: Golden Marketing i Narodne

politička posebnost u Monarhiji mogla često doimati pukim iskazom formalnosti, ali stoljetno *čuvanje toga* prava dalo je nacionalnoj borbi snažni temelj za ispunjenje konačnoga cilja – potpune samostalnosti.

Trumbiću će i Hrvatsko-ugarska nagodba poslužiti kao neboriv argument glede postojanja hrvatskoga državnog prava. Franjo Josip bio je nagnan nakon teških ratnih poraza sklopiti nagodbu s Mađarima kojom im je, kako će istaknuti Trumbić, predao »na milost i nemilost sve nemadjarske narode, pa i Hrvatsku stavio pred gotov čin da snosi posljedice toga njihova izmirenja...«²⁰ Ipak, dodaje, Hrvatsku se nije moglo degradirati kao »bespravnu pokrajinu«, nego se moralo sklopiti novu, posebnu nagodbu kojom su joj se priznali »pravni atributi (...) njene državne individualnosti.«²¹ Nadalje tvrdi kako je postojanje Hrvatsko-ugarske nagodbe Hrvatskoj *de facto* i *de iure* omogućilo raskidanje postojećih veza s Ugarskom i Austrijom.

Trumbić je, a daljnji je razvoj to pokazao, pogriješio kad je smatrao da će se u novoj državi hrvatski narod oporaviti i napredovati i da neće biti potrebno čuvati državni položaj kao u prošlosti. Nakon što je, pak, shvatio da se pod krinkom narodnoga jedinstva krije srpska namjera za hegemonijom u novoj državi bio je ponovno primoran boriti se za očuvanje hrvatskoga državnog prava:

»Kad sam opazio tendenciju za potpunom centralizacijom u Beogradu, kazao sam otvoreno, da se Hrvatska ne će dati progutati... Hrvatska ima svoju prošlost. Bila je nezavisna država i nije nikada ni faktično izgubila svoja prava. U Hrvatskoj je živ osjećaj, živa svijest narodne i političke individualnosti.«²²

Suočen s kraljevom diktaturom smatrao je da je ona posljednji čavao u lijesu nove države u kojoj se zahtjev za autonomijom smatra »atentatom na integritet države.«²³ Trumbić je smatrao da je spas hrvatske državne ideje u zajednici koja »isključivši prevlast jednog ili više njenih članova nad ostalim, ima biti jedna

novine, 1998: 120.

²⁰ Ibid: 120.

²¹ Ibid: 120

²² Ante Trumbić, »Govor na skupu Hrvatske zajednice u Zagrebu 10. lipnja 1923. godine«, u: *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, ur. Tihomir Cipek. Zagreb: Golden Marketing i Narodne novine, 1998: 237.

²³ Ante Trumbić, »Elaborat o hrvatskom pitanju«, u: *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, ur. Tihomir Cipek. Zagreb: Golden Marketing i Narodne novine, 1998: 268.

asocijacija interesa osnovana na slobodnoj volji njenih članova...»²⁴ Slobodna volja hrvatskoga naroda nastaviti će težnju za očuvanjem državnosti – jedinom garancijom njegove slobode.

O PRAVU NA SAMOODREĐENJE

Dvojilo se u međunarodnoj politici na kraju Velikoga rata: pokušati sačuvati cjelovitost Austro-Ugarske ili potaknuti male narode na samoodređenje? Wilsonovi su se planovi za Austro-Ugarsku kretali između inzistiranja na pravu samoodređenja i pravu narodnoga samoodređenja. Prvo je shvaćao kao zahtjev za demokratizacijom države tako da njezina vlast proizlazi iz naroda. To bi u Austro-Ugarskoj značilo da narodi, poput Hrvata, moraju imati okvir za slobodan i nesmetan razvoj, ali taj bi okvir i dalje bila Austro-Ugarska. To je bio i stav Sjedinjenih Američkih Država dok nisu uvidjeli da nisu uspjeli njihovi naponi odvajanja Austro-Ugarske od Njemačke. Nova ideološka osnova američke vanjske politike ogledala se u inzistiranju na pravu narodnoga samoodređenja prema kojemu:

»svaki narod, bez obzira na njegovu veličinu ili povijesni i kulturni karakter, mora biti nosilac svojih suverenih prava, odnosno da državne granice moraju biti u suglasju s etnografskim granicama kako bi se unutar granice jedne slobodne države našli uključeni svi pripadnici nekog naroda.«²⁵

Trumbić je zbog takvoga stava smatrao da je Wilson najvažniji suradnik južnoslavenskih naroda što je često znao i naglasiti: »(...) treba da iskažem potpuno poštovanje i čast predsjedniku Wilsonu koji se svom dušom bio zauzeo, da brani naša prava.«²⁶

Trumbić će u članku »Dalmacija u borbi između Austrije i Ugarske« objavljenome u *Narodnom listu* 11. ožujka 1905. godine²⁷ istaknuti kako se Hrvatska

²⁴ Ante Trumbić, »Rezolucija Seljačko-demokratske koalicije (Zagrebačke punktacije) 7. studenog 1932. godine«, u: *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, ur. Tihomir Cipek. Zagreb: Golden Marketing i Narodne novine, 1998: 281.

²⁵ Ante Smith Pavelić, *Dr. Ante Trumbić: problemi hrvatsko srpskih odnosa*. München: Knjiga Hrvatske revije, 1959, str. 119.

²⁶ Ante Trumbić, »Govor o rješenju jadranskog pitanja u Općinskom kazalištu u Splitu, prosinca 1920. god.«, u: *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*: 180.

²⁷ Cjeloviti tekst nalazi se u: »Narodni list«, vol. 44, br. 20, 11. ožujka 1905.

može zadovoljiti jedino »ako joj se dadu i zajamče preduvjeti samostalnog života i napretka.«²⁸ Prvi korak prema tome bila bi reinkorporacija Dalmacije, odnosno zahtjevi za teritorijalnom cjelovitošću. Nadalje, bio je svjestan kako su i Austrija i Ugarska bile uzrokom »zasijecanja« hrvatskih interesa. Austrija je oduvijek »otkidala hrvatskom narodu njegova državna prava, a njegovu zemlju rascjepkala.«²⁹ S druge pak strane, ugarski fanatični imperijalizam bio je također neprijatelj »individualnosti Hrvatske«. Stoga, Trumbić upozorava mađarske političare kako nitko neće sebe žrtvovati za tuđu veličinu te ih poziva da se počnu ponašati kao suradnici hrvatskoga naroda. Nameće se misao da bi se i sâm Trumbić tada zadovoljio ispunjenjem pravā koja će omogućiti nesmetan razvoj hrvatskoga naroda, makar to bila Austro-Ugarska ili pak nezavisna Ugarska. On i sâm tvrdi kako »najradikalniji političar hrvatski shvaća da se narodni postulati ne mogu postići jednim mahom.«³⁰ Neuspjeh pak *Riječke rezolucije* i politika suradnje s Ugarskom uvjerit će ga da ne postoji način da hrvatski narod ostvari vlastita prava u Austro-Ugarskoj, nego da borbom za narodno samoodređenje, prosperira u okviru vlastite države.

U skladu s Trumbićevim stajalištem i stajalištem Jugoslavenškoga odbora, prvi preduvjet narodnoj slobodi bilo je raskidanje svih državno-pravnih veza s Austro-Ugarskom na temelju prava naroda na samoodređenje. Izazovna politička situacija uzrokovana ratnim zbivanjima, uloga Srbije u ratnoj pobjedi i postojanje tajnoga Londonskog ugovora, znatno su otežavali manevarske pozicije hrvatske politike u inozemstvu. Što je bilo izglednije da će rat završiti savezničkom pobjedom, to su akcije srpske Vlade bile jasnije i energičnije: Nikola Pašić posjetio je u rujnu 1918. Pariz i London kako bi tamošnje službene krugove pridobio za svoje rješenje jugoslavenškoga pitanja te istodobno ulažući napore da spriječi priznavanje Jugoslavenškoga odbora kao predstavnika Hrvata, Srba i Slovenaca iz Austro-Ugarske. Na pitanje britanskoga premijera Lloyd Georgea o ujedinjenju Hrvata, Srba i Slovenaca odgovorio je da se načelno ne protivi zajedničkoj državi uz opasku kako želi znati što Srbija dobiva »za ogromne žrtve koje je podnesla boreći se verno uz svoje Saveznike.«³¹

²⁸ Ante Trumbić, »Dalmacija u borbi između Austrije i Ugarske«, u: *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*: 72.

²⁹ Ibid: 70.

³⁰ Ibid: 72.

³¹ A. Smith Pavelić, *Dr. Ante Trumbić: problemi hrvatsko srpskih odnosa*: 132.

Takvim je inicijativama Pašić svjesno unosio nemir i nepovjerenje u dinamiku hrvatsko-srpskih odnosa krećući se stalno između tzv. »malog i velikog rješenja«³² ovisno o vanjskopolitičkome obzorju, umanjujući često Trumbićevu važnost pred stranim političarima. Trumbić je, pak, gotovo cijelo desetljeće predstavljao prava hrvatskoga naroda svjetskoj javnosti, napose ono najtemeljnije – pravo na narodno samoodređenje. No, željeni su rezultati u punome smislu riječi zapravo izostali. Štoviše, nastankom nove države na ruševinama Austro-Ugarske suočio se s poniženjem Hrvata »u svojem kako je istaknuo, ponosu i u svojoj nacionalnoj časti.«³³ Ostatak svojega političkog djelovanja u novoj jugoslavenskoj državi posvetio je razotkrivanju farse koja se krila iza »narodnog jedinstva« koje, kako će kazati, nije ništa doli »jedna lažna fraza« i »kom je sadržina velikosrpstvo beogradskog tipa.«³⁴ Smatrao je na koncu da je budućnost države, ako je uopće bila moguća, jedino u teritorijalnome razgraničenju Hrvata i Srba koje bi se provelo »putem konsultiranja naroda«, a eventualna buduća suradnja bila bi moguća samo »na bazi slobodne asocijacije interesa na izmjeničnu korist ugovornika i njihovih odnosa.«³⁵ Tako se zapravo ideja narodnoga jedinstva poduprta pravom na narodno samoodređenje vratila svojem izvoru: u krilo pravaške ideje kojima je nošen Trumbić i započeo svoje političko djelovanje.

O PRAVU NA VLASTITU NACIONALNU DRŽAVU

Trumbić će u svojem govoru u Dalmatinskome saboru održanom 7. studenoga 1903. godine istaknuti:

»kod kuće radeći na narodnoj podlozi, tražeći, kako rekoh u narodu ciljeve, sredstva i pomoć, a vani u prosvjetljenom svijetu, koji i pored ljudskog egoizma nije nikad posve tup i niem na pravedne želje, tražeći moralnu potporu, tražeći zagovora, doćo ćemo do onga što želimo, a to je da narod hrvatski bude jednom svoj,

³² Malo rješenje – ideja Velike Srbije; veliko rješenje – zajednička država svih Hrvata, Srba i Slovenaca. U konačnici će prevladati »veliko rješenje« konstituiranjem Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1. prosinca 1918. godine.

³³ Ante Trumbić, »Elaborat o hrvatskom pitanju«, u: *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*: 259.

³⁴ Ibid: 259.

³⁵ Ibid: 259.

narod koji svojim samozatajnim junačtvom učinio mnoge malene velikima.«³⁶

Sreća koju ističe Trumbić jest ideja državne samostalnosti. Ona je, kako navodi u članku objavljenome u *Narodnom listu* 27. svibnja 1905. godine, »duša i stožer programa«.³⁷ Samostalnost je aksiomska ideja koja nadilazi stranačke različitosti, a ona je Trumbiću »vrhovni narodni cilj.«³⁸

Prvi preduvjet ostvarenju navedenoga cilja bilo je ostvarenje teritorijalne integracije, odnosno ujedinjenje Dalmacije s Hrvatskom i Slavonijom. Taj je stari zahtjev hrvatskih političara još jednom oživotvoren u Rezoluciji koju su hrvatski zastupnici, na Trumbićev poticaj, iznijeli u Carevinskome vijeću 30. ožujka 1897. godine, a u kojoj je bilo napisano: »Potpisani hrvatski zastupnici, dočim priznaju da Dalmacija danas *de facto* pripada kraljevinama i zemljama zastupanima u Carevinskom Vijeću, dužni su izjaviti, da ona pripada *de iure* cjelokupnoj Kraljevini Hrvatskoj.«³⁹ Cjelokupnost je teritorija jednako važna za stjecanje državne samostalnosti kao i za opstanak hrvatskoga naroda uopće. Trumbić je bio svjestan nedostatka političke snage za ispunjenje najviših ciljeva, stoga se zahtijevanjem najviših ciljeva namjeravalo ostvariti barem osnovni uvjeti za opstanak hrvatskoga naroda. Ujedinjenje je uz političku vrijednost imalo i svoju ekonomsku vrijednost, često zapostavljenu, a gotovo uvijek presudnu u ostvarenju političkih ciljeva. Mali su se narodi zbog nedostatka navedenih okretali načelu slobode koje ih »jedino može štititi od pohlepe velikih.«⁴⁰

Trumbiću je sloboda bila izrazito važna. Shvaćao je da u nedostatku političkih i ekonomskih alata, sloboda predstavlja čuvara malih naroda.

»Sloboda, po njegovim riječima, mora biti naša obrana i naša svrha; sloboda svugdje, u socijalno-političkom životu i u narodnom.

³⁶ Ante Trumbić, »Govor na sjednici Dalmatinskog sabora 7. studenoga 1903. godine«, u: *Ante Trumbić. Izabrani spisi*, ur. Ivo Petrinović. Split: Književni krug, 1986: 57. Usp. Također: Ante Smith Pavelić, *Dr. Ante Trumbić: problemi hrvatsko srpskih odnosa*, 7.

³⁷ Ante Trumbić, »Članci 'O programu' u povodu fuzije Hrvatske narodne stranke i Stranke prava u jedinstvenu Hrvatsku stranku u Dalmaciji«, u: *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, ur. Tihomir Cipek. Zagreb: Golden Marketing i Narodne novine, 1998: 87.; Tekst članka se izvorno nalazi u: »Narodni list«, vol. 44, br. 42, 27. svibnja 1905.

³⁸ Ibid.

³⁹ A. Smith Pavelić, *Dr. Ante Trumbić: problemi hrvatsko srpskih odnosa*: 12.

⁴⁰ Ante Trumbić, »Članci 'O programu'«, u: *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*: 92.

Tko nije za slobodu uvijek i svugdje, nije nje dostojan. Sloboda riešava lako i pravedno i najteže zamršaje; u slobodi uspieva sve, što je dobro i zdravo; u slobodi propada sve, što je nenaravno i kržljivo. Sloboda unosi svjetla u tmicu, sloboda oživljuje, sloboda prosvjetljuje, sloboda kriepi i hrabri, sloboda je prvi uvjet napredka i života, za slobodu svaki je narod zrio, ma što rekli sebičnjaci i tirani.«⁴¹

Temelj ostvarenju narodnih ciljeva, naglasit će Trumbić, mora biti sloboda jer je ona »ugalni kamen, na kojem jedino možemo ozbiljno zidati narodnu budućnost.«⁴²

Trumbić je smatrao da hrvatski narod svoja prava neće ostvariti u Austro-Ugarskoj Monarhiji, pa ni onā koja su mu bila garantirana. Istaknuto je da je hrvatski narod živio i prije Monarhije, ali da će nastaviti živjeti i poslije Monarhije uz težnju da »narod hrvatski bude jednom narod.«⁴³ Trumbić će sâm poslije priznati da »nije niko mogao naslutiti da bi tako brzo [Monarhija] mogla nestati.« Propast Austrije, uz sav organizirani moderni državni aparat, pokazat će »da je država samo forma, a narod sadržina u kojoj je snaga života i duha.«⁴⁴

Trumbić je već za Balkanskih ratova predosjećao da Stari Kontinent čeka još veći sukob, stoga je s ostalim hrvatskim i srpskim političarima započeo planirati što učiniti ako Austro-Ugarska uđe u rat. Sastao se u siječnju 1913. godine s Josipom Smodlakom i vođama bosanskih Srba Nikolom Stojanovićem i Atanasijem Šolom, a na sastanku su zaključili

»da je dužnost svih Srba i Hrvata da rade na oslobođenju Jugoslavena iz Austro-Ugarske; da je pitanje jugoslavenskog ujedinjenja (iza Balkanskih ratova) postavljeno na dnevni red; da Srbija igra ulogu jugoslavenskog Pijemonta (...) i da je specijalna zadaća bosansko-hercegovačkih Srba i dalmatinskih Hrvata da u tom budu što aktivniji.«⁴⁵

⁴¹ Ibid: 92.

⁴² Ibid: 92.

⁴³ A. Smith Pavelić, *Dr. Ante Trumbić: problemi hrvatsko-srpskih odnosa*: 13.

⁴⁴ Ante Trumbić, »Iz mojih političkih uspomena. Suton Austro-Ugarske i Riječka rezolucija«, u: *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*: 135.

⁴⁵ A. Smith Pavelić, *Dr. Ante Trumbić: problemi hrvatsko-srpskih odnosa*: 9.

Nadalje, spominjao se odlazak u inozemstvo kao opcija političke borbe u slučaju rata.

Početkom Velikoga rata počinje Trumbićev politički život u emigraciji i djelovanje u Jugoslavenskome odboru. Osobito će se odraziti na njegov rad u Odboru otkrivanje tajnoga *Londonskog ugovora* kojim se Italiji za ulazak u rat na stranu Saveznika obećavao veliki dio istočne obale Jadrana. Stoga, treba promatrati *Krfsku deklaraciju* u svjetlu određivanja naravi buduće države i uvjeta ujedinjenja Hrvata, Srba i Slovenaca. Trumbić je na Krfu tvrdio

»da se jedinstvo države može da dovoljno osigura, ako se zajedničkom zakonodavstvu i upravi povjere ovi poslovi: cjelovitost državne teritorije i državljanstvo, poslovi vladalačkog doma Karađorđevića, inostrani poslovi i međunarodni ugovori, carina i pomorstvo, novčarstvo, vojni poslovi, državna imovina, pošta i telegrafi, željeznice, koje su od značaja za cijelu državu i financije za pokriće troškova skupčanih s ovim poslovima. Ovo je više nego dovoljno da se državno jedinstvo afirmira. Svi ostali pak poslovi imali bi se zadržati posebnoj legislativi i eksekutivi.«⁴⁶

Prema Trumbiću, karakter buduće države trebala je odlučiti Ustavotvorna skupština voljom i pristankom i Srba i Hrvata i Slovenaca. On je opetovano isticao želju da Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca bude pravna država, a da svoj legitimitet crpi iz suradnje s narodom. Predloženim se nacrtom ustava, s druge strane, namjeravao stvoriti snažni birokratski aparat kojim se upravlja iz jednog centra moći u kojemu narod ponovno gubi svoju sudbinsku ulogu izvorišta političkoga autoriteta. Trumbić nije mogao glasovati za takav ustav. Zastupao je ideju jedinstvene države u svojem izlaganju pred Ustavotvornom skupštinom smatrajući da ne postoje uvjeti da se država osnuje na federalističkim uređenjima. Unatoč takvome stavu, a koji će poslije oštro revidirati potaknut iskustvom, Trumbić je glasovao protiv Ustava koji je izglasan, a osmišljen da se ostvari hegemonija Beograda umanjivanjem prava drugih naroda.⁴⁷

⁴⁶ Ante Trumbić, »Govor na skupu Hrvatske zajednice u Zagrebu 10. lipnja 1923. godine«, u: *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*: 237.

⁴⁷ Usp. Ante Trumbić, »Govor na sjednicama Ustavotvorne skupštine 23. i 25. travnja 1921. godine u povodu opće rasprave o prijedlogu novog ustava Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca«, u: *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*: 210–215.

Izglasavanjem dakle tzv. *Vidovdanskoga ustava* 28. lipnja 1921. godine u beogradskoj Ustavotvornoj skupštini i to običnom većinom i bez nazočnosti hrvatskih zastupnika, koji su istupili iz Ustavotvorne skupštine zbog nametnute majorizacije, kao i srpska prevlast na svim važnim državnim pozicijama, uvjerali su Trumbića da su ideje narodnoga jedinstva i zajedničke države samo krinka velikosrpskoga hegemonizma. Ponovno će u svojim nastupima isticati ideju hrvatstva kao nositelja vrijednosti slobode i predvoditelja potlačenih. U govoru, pak, na sprovodu Stjepana Radića istaknut će iznova važnost hrvatskoga državnog prava:

»Državna samostalnost koju je Hrvatska imala i vršila kroz vjekove, a koje danas nema, zahtjev je našeg čistog prava, od koga hrvatski narod odstupiti neće. On se tog nezatomljivog prava, nakon desetogodišnjeg katastrofalnog iskustva ne smije odreći ni stoga što je naš – danas strahovito ugrožen socialni, kulturni i ekonomski život, kao rezultat hiljadugodišnje državne individualnosti Hrvatske, jedino tekovina i svojina općeg čovječanskog napretka.«⁴⁸

Trumbić se trudio u svojim nastupima jasno precizirati izvor problema koji se, prema njemu, nije nalazio u srpskome narodu, nego u političarima okupljenim oko Dvora koji su nastojali implementirati velikosrpsku politiku unutar tzv. »velikoga rješenja«. Upozoravao je da »hrvatski narod u prvom redu neće dozvoliti, da se naša borba za slobodu izopači i izvrne u kukavni sukob između Hrvatstva i Srpstva, od koga sukoba prijeti i Srpstvu i Hrvatstvu zator i sramota.«⁴⁹ Kralj Aleksandar suspendirao je parlamentarni život 6. siječnja 1929. godine zbog »atentata na integritet države«, jedanaest godina nakon uspostave države, a zbog čega se Trumbić ponovno počeo boriti za očuvanje elementarnih političkih prava hrvatskog naroda..

Načelom »Ubi solitudinem daciunt, pacem appellant«⁵⁰ upravljala se država koja je »nezavisnoj državi Hrvatskoj« nametnula vojničku hegemoniju, a uređeni europski pravni sustav Austro-Ugarske zamijenila nazadnim »turskim

⁴⁸ Ante Trumbić, »Govor na sprovodu Stjepana Radića 12. kolovoza 1928.«, u: *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*: 254.

⁴⁹ Ibid: 254.

⁵⁰ »Gdje stvaraju pustoš, nazivaju to mirom«. (A. Trumbić, »Elaborat o hrvatskom pitanju«, u: *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*: 277)

sistemom – spahija i raje». ⁵¹ Trumbić zaključuje kako su Srbi pokazali da nisu kadri urediti državu u duhu europskih zemalja. Nadalje, smatra da je potrebno provesti teritorijalno razgraničenje plebiscitom. Važno je napomenuti da je u počecima nove države Trumbić zastupao državno jedinstvo jer je smatrao da je teritorijalno razgraničenje Hrvata i Srba neizvedivo zbog niza povijesnih razloga. Nagnalo ga je ipak na promjenu stava iskustvo zajedničke države, koja je bila sve osim zajednička. ⁵²

Posljednje godine svojega političkog djelovanja vratile su Trumbića njegovome političkom početku. Ponovno je postao tumačem problema hrvatskoga pitanja na kraju svojega političkog puta. Stanje u državi nagnalo ga je da u potpunosti napusti ideju jugoslavenskoga jedinstva koju je smatrao eksploatacijskom politikom Srbije koja je nastojala napraviti Hrvatsku, Sloveniju, Banat, Makedoniju, Crnu Goru i Dalmaciju srpskim provincijama, odnosno kolonijama. ⁵³

Ideja države u kojoj se isključuje prevlast jednoga ili više članova nad ostalim bit će jasno istaknuta u *Zagrebačkim punktacijama* 7. studenoga 1932. godine. Država, istaknuto je, mora biti »asocijacija interesa osnovana na slobodnoj volji njenih članova tako, da svaki u svojoj zemlji kao i svi udruženi u zajedničkom sarađivanju u poslovima općeg interesa...« ⁵⁴ *Zagrebačke punktacije* bile su jedan od posljednjih Trumbićevih političkih pokušaja da ispravi nepravdu prema hrvatskome narodu, svakako zadnji u kojemu će pokušati promijeniti narav zajedničke države. Poslije je odagnao mogućnost pomirenja s Beogradom u razgovoru s francuskim novinarom Henrijem Pozzijem »čak i u odnosu prema izvanjskom neprijatelju – nikad«. ⁵⁵ Pritom nije propustio istaknuti važnost katoličkoga identiteta za očuvanje hrvatske posebnosti, oblikovane u duhu zapadne civilizacije kojoj, smatrao je, Hrvatska oduvijek pripada. ⁵⁶

⁵¹ Ante Trumbić, »Elaborat o hrvatskom pitanju«, u: A. Trumbić, *Izabrani politički spisi*: 277.

⁵² Usp. A. Trumbić, »Elaborat o hrvatskom pitanju«, u: A. Trumbić, *Izabrani politički spisi*: 277–279.

⁵³ Ante Trumbić, »Razgovor francuskog novinara Henri Pozzija s dr. Antom Trumbićem«, u: Ante Trumbić, *Izabrani politički spisi*: 283.

⁵⁴ Ante Trumbić, »Rezolucija Seljačko-demokratske koalicije (Zagrebačke punktacije) 7. studenog 1932. godine«, 281.

⁵⁵ Ante Trumbić, »Razgovor francuskog novinara Henri Pozzija s dr. Antom Trumbićem«, u: Ante Trumbić, *Izabrani politički spisi*: 289.

⁵⁶ Pozzi je razgovor objavio pod znakovitim naslovom *La Guerre revient*, zaključivši kako u Zagrebu, Ljubljani, Beogradu, Skoplju i Zemunu »svećenici, profesori, liječnici, trgovci, obični

O PRAVU NA VLASTITI JEZIK I KULTURU

Trumbić nije lingvistički raspravljao o jeziku, nego politički. Branio je ujednom trenutku svojega političkog djelovanja nacionalne interese raspravljajući o jeziku hrvatskoga naroda u odnosu na sveprisutni njemački i mađarski nacionalizam dok je u drugome kreirao nove politike koristeći se jezikom kao zalogom buduće političke suradnje.

Trumbić je najveću opasnost u zapadnoj polovici Monarhije vidio u njemačkome nacionalizmu koji je »bio najborbeniji i najagresivniji u onim krajevima gdje su Nijemci živili u dodiru ili pomiješani sa Slavenima, kao u Češkoj, Moravskoj, Šleskoj, pak u Štajerskoj, Koruškoj i Kranjskoj.«⁵⁷ Smatrao je da je nemoguće očekivati da tolike heterogene narodne skupine žrtvuju vlastite interese za uspjeh cjeline, i to ne samo slavenski narodi nego i Nijemci i Mađari koji su »sa svoga povlašćenog položaja morali imati razloga da štite cjelinu.«⁵⁸ Njemački je jezik bio najrazvijeniji i u društvu je zauzimao posebno mjesto zbog kulturnih i administrativnih razloga. Njemačka je birokracija uz pomoć jezika, koji je dominirao u upravi i vojsci, održavala prevlast u zemljama koje nisu bile njemačke. Trumbić je bio svjestan da se time smanjuje mogućnost nacionalne emancipacije malih naroda. Trumbić je vidio jednaku, ako ne i goru, sudbinu hrvatskome jeziku na primjeru neuspjele inicijative za izjednačavanjem češkoga i njemačkoga jezika u upravi. Vlada grofa Badenija odredila je, između ostaloga, za cilj rješavanje spora između češkoga i njemačkoga jezika. Imenovanje grofa Badenija, »odličnog i čestitog čovjeka«⁵⁹, nudilo je nadu slavenskim narodima da će se promijeniti politika bečke središnjice. Badenijeva, pak, ideja bila je da na temelju načela potpune jednakopravnosti, državni činovnici moraju poznavati oba jezika i da se moraju koristiti obama jezicima, i njemačkim i češkim. Ta je politika naišla, kako je poznato, na žestoko protivljenje svenjemačkoga pokreta pod vodstvom iskusnoga Georga von Schönerera. Pritiskom se navedene

seljaci, časnici također – svi su govorili kao dr. Trumbić, svi misle kao i on...« (Ante Trumbić, »Razgovor francuskog novinara Henri Pozzija s dr. Antom Trumbićem«, u: *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*,: 282 i 291.

⁵⁷ Ante Trumbić, »Iz mojih političkih uspomena. Suton Austro-Ugarske i Riječka rezolucija«, u: *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*: 124.

⁵⁸ Ibid: 123.

⁵⁹ Ibid: 132. Badeni je bio predsjednik austrijske Vlade od 1895 do 1897. Vidi o njemu više: Badeni, Kazimierz Felix. *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, 2013. – 2024. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/badeni-kazimierz-felix> (pristupljeno 1. 3. 2024.).

skupine naposljetku uspjela opozvati tâ naredba i srušiti Badenijeva vlada čime je »bio onemogućen put evolucije u provođenju ekviparacije raznih jezika u životu ove mnogojezične države.«⁶⁰

Trumbić je u porazu Badenijevih nastojanja oko uporabe češkoga jezika kao službenoga paralelno s njemačkim u Češkoj i Moravskoj te, posljedično, padu njegove vlade vidio pobjedu velikonjemačke ideje nad ostalim slavenskim narodima, ali i poraz same Austrije. Jezično pitanje i njegova važnost uvjerali su Trumbića da potraži rješenja izvan Monarhije:

»I ja sam se tada konačno uvjerio, da je jalova nada u našu budućnost u okviru Habsburške carevine... Dozrijevalo je uvjerenje u hrvatskoj politici, da se treba odcijepiti od Austrije, koja nije narod, nego jedna dominacija, a kao država samo podnožje jednoj nesavremenoj dinastiji.«⁶¹

Razočaranje jednom polovicom Monarhije pratilo je razočaranje i drugom. Trumbića je silno pogodio zaokret u mađarskoj politici kad je mađarska Vlada u svibnju 1907. (tzv. »željezničarska pragmatika«) uvela mađarski jezik kao službeni na hrvatskim prugama. Trumbić će zapisati:

»Vlada nije mogla da načelno poriče pravo hrvatskog jezika, ali je pronašla izgovor da željeznice nisu nikakva državni ured, nego da su jedno državno privredno poduzeće o kojemu da može peštanski parlament rješavati. Na uzbunu naše delegacije, Košut se osjetio lično dirnut, pa da bude dosljedan, izjavio je da s onim zakonom stoji i pada.«⁶²

Zbog toga je Trumbić s Kossuthom, koji je zagovarao sporazum s Hrvatima dok je bio u oporbi prema Beču, no koji je učinio zaokret 1906. postavši ministrom trgovine i prometa u koalicijskoj vladi S. Wekerlea te je kao takav predložio spomenutu »željezničarsku pragmatiku«, koja je imala ozakoniti uporabu mađarskoga jezika na željeznicama u Hrvatskoj, postavši tako elementom

⁶⁰ Ante Trumbić, »Iz mojih političkih uspomena. Suton Austro-Ugarske i Riječka rezolucija«, u: *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, ur. Tihomir Cipek. Zagreb: Golden Marketing i Narodne novine, 1998: 133.

⁶¹ Ibid: 134–135.

⁶² Ibid: 175.

velikomađarske politike prema Hrvatskoj⁶³, kako je napisao, »raskrstio« obra-
tivši mu se telegramom u kojemu mu je jasno poručio da »ni zakon ni pravica
ne dozvoljavaju uvođenje mađarskoga jezika u Hrvatsku koja teži za slobodom
i da prosvijetljeni narodi osuđuju svaki ugarski atentat na njezinu slobodu.«⁶⁴
No, to ga ipak nije obeshrabrilo da odbaci sve ono što je smatrao pozitivnim
postignućem politike *Riječke rezolucije*. To je prvenstveno hrvatsko-srpska su-
radnja u kojoj je jezično pitanje bilo bitan faktor povezivanja. Na tome tragu
treba shvaćati Trumbićeva razmišljanja o jeziku. U programu Hrvatske stranke
utemeljene 1905. spajanjem Narodne (hrvatske) stranke i Stranke prava, a kojoj
je uz Pera Čingriju i Frana Supila, Trumbić bio jedan od prvaka, jezik je naveden
kao sredstvo zbližavanja Hrvata i Srba. U jednoj točki programa piše: »Hrvatska
stranka smatra da su Hrvati i Srbi jedan narod po krvi i jeziku...«⁶⁵ Spominje se
naravno i jezično pitanje u kojemu je »bilo i znatnih uspjeha i stečevina. Što se
je postiglo, na korist je i Hrvata i Srba, te ako jezik jedni nazivlju hrvatskim, a
drugi srpskim, stečevine su zajedničke, jer jezik je jedan te isti.«⁶⁶

Trumbić je politiku hrvatsko-srpskoga jezično-kulturnog zbližavanja pri-
hvatio jer je bio inspiriran kulturnim jugoslavenstvom Strossmayera,, toga
»hrvatskog Medicija«.⁶⁷ Trumbić je bio njegov veliki poštovatelj smatrajući ga
čovjekom »misli, rada, akcije«.⁶⁸ Nacionalnome je ujedinjenju modernih nacija
u temelju kultura, kamen temeljac moderne nacije, pa je upravo Strossmayerov
rad u kulturi, prema Trumbiću, bio epohalan:

»Hrvatska u kulturnom pogledu bijaše nalik ležanici, zarašćenoj
korovom, koja čeka, da joj željezo raztvori plodnu utrobu i uba-
ci sjeme, koje će dati obilna ploda. Orač na našoj narodnoj njivi

⁶³ Usp. Kossuth, Ferencz. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod
»Miroslav Krleža«, 2013. – 2024. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/kossuth-ferencz>
(Pristupljeno 2. 3. 2024.).

⁶⁴ Ante Trumbić, »Iz mojih političkih uspomena. Suton Austro-Ugarske i Riječka rezolucija«, u:
Ante Trumbić. Izabrani politički spisi, ur. Tihomir Cipek. Zagreb: Golden Marketing i Narodne
novine, 1998: 175.

⁶⁵ Ante Trumbić, »Članci 'O programu' u povodu fuzije Hrvatske narodne stranke i Stranke pra-
va u jedinstvenu Hrvatsku stranku u Dalmaciji.«, u: *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*: 82.

⁶⁶ Ibid: 85.

⁶⁷ A. Smith Pavelić, *Dr. Ante Trumbić: problemi hrvatsko srpskih odnosa*: 3.

⁶⁸ Ante Trumbić, »Govor u povodu smrti Josipa Jurja Strossmayera održan u Općinskom kazali-
štu u Splitu 14. travnja 1905. godine«, u: *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*: 73.

slavni je pokojnik, koji se je svim žarom zanosne duše, pune pouzdanja u vlastitu snagu, dao na posao i tijekom svoga života zapuštenu domovinu priveo novoj kulturi.«⁶⁹

Trumbić će nadalje istaknuti da je Strossmayer u Hrvatskoj zatekao kulturno stanje srednjega vijeka, no svojim je djelovanjem uspio stvoriti interes »za liepu knjigu i liepu umjetnost«⁷⁰ i to je njegova najveća zasluga, »to je spomenik, što ga je sam sebi podigao«.⁷¹ Prigrlivši, dakle, posve ideju kulturnoga jugoslavenstva smatrao je da je slavenska kulturna razdvojenost lak plijen velikim kulturama koje ih okružuju. Najbolji, pak, način očuvanja prava na vlastitu kulturu bio bi »da se svi južni Slaveni (...) kulturno sbliže težnjom za jedinstvom knjige i prosvjete.«⁷² No, Trumbić će s vremenom sve više i jače postajati svjestan činjenica da su Hrvati i Srbi u novu zajednicu sa sobom donijeli miraz različitih civilizacijskih obzorja, što će se ipak pokazati prevelikim, štoviše nesavladivim utegom proklamiranome narodnom zajedništvu.

ZAKLJUČAK

Kao kreator često ključnih politika hrvatske povijesti konca 19. i prve polovice 20. stoljeća, Trumbić je u svojim artikulacijama nužno morao rabiti političke pojmove od temeljne važnosti važnosti za svaku, pa tako i za hrvatsku, modernu politiku, poput onih o hrvatskome državnom pravu, pravu na samoodređenje, pravu na vlastitu državu te pravu na vlastiti jezik i kulturu. Nije mu bilo strano baratanje navedenim pojmovima u maniri vrsnoga pravnika i okretnoga političara, štoviše vješto ih rabi i jasno definira u svojoj političkoj argumentaciji. Makar i u različitim političkim kontekstima, pa i uz poneku varijaciju u izričaju, ipak se u cjelini uočava kontinuitet inzistiranja na političkim pravima hrvatskoga naroda kao osnovice za svaku konstruktivnu hrvatsku politiku koja želi biti dugoročno plodonosnom, a koja sva počivaju na jednomu i najvažnijemu pravu kao svojemu temelju – hrvatskome državnom pravu. Artikulacijom upravo toga prava Trumbić započinje svoju političku karijeru, a i njemu će se na koncu vratiti. Trumbić jasno progovara u ovdje odabranim naglascima kao političar, ali kao pravnik, klasičnoga duha i klasičnoga kova, duboko ukorijenjen u najbolja

⁶⁹ Ibid: 74.

⁷⁰ Ibid: 74–75.

⁷¹ Ibid: 75.

⁷² Ibid: 75.

shvaćanja onoga što su temeljna politička prava jednoga naroda te iskreno zauzet u nastojanjima za njihovim ostvarenjem.

IZVORI:

Narodni list, vol. 44, br. 20, 11. ožujka 1905.

Narodni list, vol. 44, br. 42, 27. svibnja 1905.

LITERATURA:

Boban, Ljubo, »Geneza, značenje i odjek Zagrebačkih punktacija.« *Časopis za suvremenu povijest* 3/1 (1971): 153–209.

Matković, Stjepan – Trogrlić, Marko, »Trumbićevo povijesno značenje i objavljivanje njegovih bilježaka«, u: Stjepan Matković – Marko Trogrlić (prir.), *Političke bilješke Ante Trumbića 1930.-1938.*, sv. I., Hrvatski institut za povijest – Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Splitu, Zagreb – Split 2019., str. 7–35.

Pavlinović, Mihovil, *Izabrani politički spisi* (izbor i uvodna studija: Nikša Stančić), Zagreb: Golden Marketing i Narodne novine, 2002.

Smith Pavelić, Ante, *Dr. Ante Trumbić: problemi hrvatsko srpskih odnosa*. München: Knjiga Hrvatske revije, 1959.

Taylor, Allan John Percival, *Habsburška monarhija 1809. – 1918*. Zagreb: Znanje, 1990.

Trumbić, Ante, »Govor na sjednici Dalmatinskog sabora 7. studenoga 1903. godine«, u: *Ante Trumbić. Izabrani spisi*, ur. Ivo Petrinović. Split: Književni krug, 1986: 37–57.

Trumbić, Ante, »Elaborat o hrvatskom pitanju«, u: *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, ur. Tihomir Cipek. Zagreb: Golden Marketing i Narodne novine, 1998: 256–279.

Trumbić, Ante, »Govor na skupu Hrvatske zajednice u Zagrebu 10. lipnja 1923. godine«, u: *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, ur. Tihomir Cipek. Zagreb: Golden Marketing i Narodne novine, 1998: 231–252.

Trumbić, Ante, »Iz mojih političkih uspomena. Suton Austro-Ugarske i Riječka rezolucija«, u: *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, ur. Tihomir Cipek. Zagreb: Golden Marketing i Narodne novine, 1998: 98–179.

Trumbić, Ante, »Rezolucija Seljačko-demokratske koalicije (Zagrebačke punktacije) 7. studenog 1932. godine«, u: *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, ur. Tihomir Cipek. Zagreb: Golden Marketing i Narodne novine, 1998: 280–281.

Trumbić, Ante, »Dalmacija u borbi između Austrije i Ugarske«, u: *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, ur. Tihomir Cipek. Zagreb: Golden Marketing i Narodne novine, 1998:

Trumbić, Ante, »Govor o rješenju jadranskog pitanja u Općinskom kazalištu u Splitu, prosinca 1920. god.«, u: *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, ur. Tihomir Cipek. Zagreb: Golden Marketing i Narodne novine, 1998: 180–191.

Trumbić, Ante, »Članci 'O programu' u povodu fuzije Hrvatske narodne stranke i Stranke prava u jedinstvenu Hrvatsku stranku u Dalmaciji.«, u: *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, ur. Tihomir Cipek. Zagreb: Golden Marketing i Narodne novine, 1998: 79–97.

Trumbić, Ante, »Govor na sjednicama Ustavotvorne skupštine 23. i 25. travnja 1921. godine u povodu opće rasprave o prijedlogu novog ustava Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca«, u: *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, ur. Tihomir Cipek. Zagreb: Golden Marketing i Narodne novine, 1998: 192–230.

Trumbić, Ante, »Govor na sprovodu Stjepana Radića 12. kolovoza 1928.«, u: *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, ur. Tihomir Cipek. Zagreb: Golden Marketing i Narodne novine, 1998: 253–255.

Trumbić, Ante, »Razgovor francuskog novinara Henri Pozzija s dr. Antom Trumbićem«, u: *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, ur. Tihomir Cipek. Zagreb: Golden Marketing i Narodne novine, 1998.

Trumbić, Ante, »Govor u povodu smrti Josipa Jurja Strossmayera održan u Općinskom kazalištu u Splitu 14. travnja 1905. godine«, u: *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, ur. Tihomir Cipek. Zagreb: Golden Marketing i Narodne novine, 1998: 282–291.

MREŽNI IZVORI:

Badeni, Kazimierz Felix. *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Leksikografski zavod »Miroslav Krleža« <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/badeni-kazimierz-felix>> (pristupljeno 1. 3. 2024.).

Hrvatsko državno pravo«. *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Leksikografski zavod »Miroslav Krleža« <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/hrvatsko-drzavno-pravo>> (pristupljeno 1. 3. 2024.).

Kossuth, Ferencz. *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Leksikografski zavod »Miroslav Krleža« <https://www.enciklopedija.hr/clanak/kossuth-ferencz> (pristupljeno 2. 3. 2024.).

Pacta conventa«. *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, 2013. – 2024. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/pacta-conventa> (pristupljeno 2. 3. 2024.).

Summary

Selected highlights of Ante Trumbić on Croatian political rights.

An outline for a synthesis

As a creator of many key policies of Croatian history during the late 19th and the first half of the 20th century, Ante Trumbić had to engage in articulating political concepts crucial for every modern political framework, including Croatian politics, such as those on Croatian state law, the right to self-determination, the right to one's own state, and the right to one's own language and culture. In the manner of an excellent jurist and adept politician, handling these concepts was not foreign to him; on the contrary, he skillfully wielded them, clearly defined them, and effectively used them in his political arguments. Despite different political contexts and occasional variations in expression, a continuity can be observed in his insistence on the political rights of the Croatian people as the foundation for any constructive Croatian politics which wants to be fruitful in the long term, and all of which rest on one and the most important law as on its foundation, which is Croatian state law. With the articulation of right this law right, Trumbić will begin his political career, and at the end of it, he will return up to it. In selected emphases, Trumbić speaks clearly as both a politician and a jurist of classical spirit and mold: deeply seated in the best understanding of the fundamental political rights of a nation and sincerely committed to achieving them.